

Determining death anxiety among health school students

Bir sağlık yüksekokulu'nda okuyan ğrencilerin ölüm kaygılarının belirlenmesi¹

Glay Taşdemir²
Fadime Gk³

Abstract

The descriptive study has been done in order to determination thoughts, feelings and death anxiety in the health school students.

This study includes 330 students attending Pamukkale University Denizli School of Health. Sample is comprised of 244 students who accepted to enrolled in the study between 01st-31th of May, 2009. Data have been collected with using a questionnaire and Thorson-Powell Death Anxiety Scale and assessed with T-Test, One-Way ANOVA, Kruskal-Walls and Mann-Whitney U-Tests.

Average age of students who enrolled in the study was 21.44 ± 2.11 . 65.6% of the students were girls, 26.6% were in 3rd class, 28.3% were seeing death as "ceasing to exist/ending", 35.2% were feeling pain/sadness/anxiety when facing death. 63.1% of the students had cared a dying patient, 17.2% felt sadness when they died, 23.0% continued caring in order to cope with death when they did, 43.9% didn't felt himself enough when caring, 58.2% didn't want to take care of a dying patient, 63.9% didn't have enough training at school in order to take care of a dying patient. There were significant relationship between death anxiety point average

zet

Bu alışma, bir sağlık yksekokulunda okuyan ğrencilerin yaşam sonu bakıma yönelik dşncelerinin, duygularının ve ölüm kaygısı durumlarının belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

alışmanın evrenini Pamukkale Üniversitesi Denizli Sağlık Yüksekokulu'nda öğrenim gören 330 ğrenci oluşturmaktadır. Çalışmanın rneklemine 01-31 Mayıs 2009 tarihleri arasında çalışmaya katılmayı kabul eden 244 ğrenci oluşturmuştur.

Veriler anket formu ve "Thorson-Powell lm Kaygısı leği" kullanılarak, yüzdelik, T- Testi, One-Way ANOVA, Kruskal-Walls ve MannWhitney-U testleri kullanılarak değerlendirilmiştir.

Çalışmaya alınan öğrencilerin yaş ortalamaları 21.44 ± 2.11 olarak saptanmıştır. Öğrencilerin %65.6'sının kız olduğu, %26.6'sının 3. sınıfta okuduğu, %28.3'ünün ölümü "yok olma/sona erme" olarak tanımlandığı, %35.2'sinin ölümle karşılaştıklarında acı/üzüntü/kaygı, hissettikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin %63.1'inin ölümcül hastaya baktığı, bakım verirken %17.2'sinin üzüldüğü, %23.0'ünün bakım vermeye devam ederek bu durumla baş ettiği, %43.9'unun bakım

¹ Bu alışma 1 st International Congress on Nursing Education Research & Practice (15-17 th Thessaloniki/Greece) szel bildiri olarak sunulmuştur.

² Yrd. Do. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Denizli Sağlık Yüksekokulu, gtasdemir@gmail.com

³ ğr. Gr., Pamukkale Üniversitesi, Denizli Sağlık Yüksekokulu, fgozer@pau.edu.tr

and students' age groups, gender, attending class, perception of death, feelings/thoughts about death, feelings during care and wish to again take care of dying patient ($p<0.05$). Male students, attending 3rd class, admitting to have felt helpless and feeling nothing while caring, students feeling adequate, willing to take care of another dying patient were found to have higher death anxiety.

As a result of the study approached patients and their families with death while talking to students in addition to, the granting of student consulting services and topics with discussion of concrete cases has been proposed.

Keywords: Death; anxiety; end of life care; nurse; student

[Extended English Abstract](#)

verirken kendilerini yeterli hissetmedikleri, %58.2'sinin ölümcül hastaya bakım vermek istemedikleri, %63.9'unun hemşirelik eğitiminde ölümcül hastaya bakım vermekle ilgili yeterli bilgi verilmediğini ifade ettikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin yaş grupları, cinsiyetleri, öğrenim gördükleri sınıf, ölümü algılama, ölümle ilgili duygu/düşünceleri, bakım verirken hissettikleri ve ölümcül hastaya tekrar bakım vermeyi isteme durumlarına göre ölüm kaygısı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Çalışmaya alınan erkek öğrencilerin, 3.sınıfta okuyanların, bakım verirken kendini çaresiz hisseden ve bakım verirken hiçbir şey düşünmedim diyenlerin, ölümcül hastaya bakım verirken kendini yeterli hissedenlerin ve tekrar ölümcül hastaya bakım vermek isteyen öğrencilerin ölüm kaygıları yüksek bulunmuştur.

Çalışmanın sonucunda ölüme yaklaşan hasta ve ailesi ile konuşurken öğrencilerin yanında bulunulması, öğrenciye danışmanlık hizmetlerinin verilmesi ve konunun vaka tartışmaları ile somutlaştırılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ölüm; kaygı; yaşam sonu bakım; hemşire; öğrenci

Giriş

Geçmişten günümüze kadar insanoglu ölümün anlamını açıklamak yoluyla ölüme ilişkin korkularının üstesinden gelmeye çalışmıştır. Ölüm kaygısı ve korkusu ile ilgili çeşitli teoriler bulunmaktadır. İlk olarak Sigmund Freud insanların bazen ölüm korkusu yaşadığını, aslında ölüm korkusunun sadece bir sorun değil daha derin sorunların maskesi olduğunu belirtmiştir. Bilinçaltında ölümü hayal edememe ve dolayısıyla ölümsüzlüğe inanmak olduğu için insanların korkularının aslında ölüm olmadığını belirtmiştir (Anxiety and Fear, 2009). Jung (1997)'a göre ölüm kaygısının temelinde "yaşama korkusu" vardır. Ölümden en çok korkan insanlar yaşamaktan en fazla korkanlardır. İnsanda bir daha ele geçemeyecek olan gençliğin kaybolup gitmesi ve geriye saymaya başlama sıkıntı yaratır. Böyle bir gerçek karşısında insan, hayatı gerçek anlamda yaşayamama ve ölmeyi düşünme sonucunda korku duyabilir. İnsan doğarken korkuyu öğrenmekte ve ileride karşılaşacağı her korku durumu, sembolik olarak doğum olayına uygunluk göstermektedir (Köknel, 1985; Yalom, 1999). Eric Fromm (1994) iki türlü ölüm kaygısı olduğunu belirtir. Birincisi, her insanın ölüm karşısında yaşadığı, ölmek zorunda olduğuna ilişkin normal korku; ikincisi ise,

insanı sürekli tedirgin eden ölüm kaygısıdır. İnsanı sürekli tedirgin eden ölüm kaygısı, hayatı iyi bir şekilde değerlendirememeye ve yaşama konusundaki başarısızlıktan kaynaklanmaktadır. Kübler Ross (1997) ölüm kaygısını ölmek üzere olan insanları inceleyerek elde ettiği bulgulara dayanarak şöyle açıklar: İnsanoğlu ölümle sakince yüzleşmekten kaçınır ve bunun da en önemli nedeni günümüzde ölümün pek çok açıdan itici, yalnız ve insanlıktan uzak hale getirilmiş olmasıdır.

Günümüz modern yaşamında ölümün genellikle hastanelerde olması, sağlıkla ilgili mesleklerde çalışanlara ve özellikle hasta ile daha yakın ilişkide bulunan hemşirelere büyük sorumluluklar yüklemektedir. Ölüme yaklaşan hastaya sunulan bakım ile sağlık personelinin ölüm durumu karşısında gösterdiği tepkiler arasında yakın bir ilişki vardır (Öz, 2004). Yapılan bazı çalışmalarda ölmek üzere olan hastaya bakım veren hemşirelerin öfke, çaresizlik, sıkıntı ve suçlama gibi duygular yaşadıkları, hastanın bakımında yetersiz ve başarısız olmaktan korktukları için ölümcül hastaların olmadığı servislerde çalışmayı tercih ettikleri bildirilmektedir (Öz, 2004; Üstün ve ark., 2005; Özcan, 2007; Vural ve ark., 1998). Ferrel ve ark. (2000)'nın yaşam sonu bakım ile ilgili hemşirelerle yaptıkları çalışmada yaşam sonu bakımın hemşireleri olumsuz etkilediği ve bu bakımın hemşirelerde ölüm kaygısı yaşattığı belirlenmiştir. Yine aynı çalışmada hemşirelerin yaşam sonu bakıma yönelik yeterli bilgilerinin olmadığını ifade ettikleri saptanmıştır.

Hemşirelerin ölüm sürecinde bulunan hasta ve ailesine gerekli yardımı yapabilmesi, öncelikli olarak hemşirelik eğitimi programlarından mezun olmadan önce kendi duygularını fark edip, kontrol edebilmeleri ile mümkündür (Uçar, 1997). Hemşirelik öğrencilerinin kişiliği, duyguları ve düşünceleri terminal dönemde olan ve ölüme yaklaşan hastaya bakım verirken oldukça önemli bir rol oynar (Vural ve ark., 1998). Cooper ve Barnett (2005)'in 1. sınıf hemşire öğrencilerle yapmış oldukları bir çalışmada yaşam sonu dönemdeki hastaya bakım verme rolünün kaygı oluşturduğunu saptamışlardır. Bu kaygının kişisel ölüm korkularından değil, hastaya ne yapacağını ve ne söyleyeceğini bilememeye bağlı yetersizlik ve çaresizlik duygularından kaynaklandığını belirlemişlerdir.

Hemşirelik öğrencilerine eğitimleri boyunca yaşamı sürdürme sorumluluğu verilmekte; bu doğrultuda bireyi yaşatma sorumluluğunu kendinde gören hemşirelik öğrencileri için ölümün önlenemeyişi, onlarda farklı duygu ve düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Öz, 2004). Yurt dışında hemşire öğrencilerle yapılan bazı çalışmalar öğrencilerin klinik uygulamaları sırasında ölümle karşılaştıklarını, yaşam sonu bakım ile ilgili korkular yaşadıklarını ve eğitim programlarının onları bu duruma hazırlamak konusunda yetersiz kaldığını ifade ettiklerini ortaya çıkarmıştır (Cooper ve Barnett, 2005; Loftus, 1998; Shin ve ark., 2006). Hemşirelerin yaşam sonu bakım ve ölüme yönelik duygu, düşüncelerini öğrencilik dönemlerinden itibaren incelenmesi,

öğrencilerin bu duygularını ifade edebilmelerine ve kendilerini geliştirebilmelerine olanak verilmesi açısından oldukça önemlidir (Hurtig ve Stewen, 1990).

Yaşam sonu bakım, tedavinin mümkün olmadığı durumlarda ölüme yaklaşan hasta ve ailesinin beklenti ve gereksinimlerini karşılamak için psikososyal beceri ve tekniklerin kullanılmasını gerektiren bir kavramdır (Georges ve ark., 2002). Yaşam sonu bakım yalnızca fiziksel semptomların değil aynı zamanda psikolojik, sosyal ve spiritüel konuların kontrolünü de içermektedir (Ferrell, 1998).

Yaşam sonu dönemde olan hastaya etkili bakım ve psikososyal destek sağlayabilmek için öğrenci hemşirenin, hastanın ve ailesinin duygularını anlaması ve kabul etmesi gereklidir. Bunun için öncelikle öğrenci hemşirenin kendi davranışlarına ilişkin bir içgörü kazanmasını sağlamak önemlidir. Bu nedenle öğrenci hemşire, öncelikle ölüme ilişkin kendi korku ve kaygılarını fark etmelidir. Kendi yaşamında ölüme yüz yüze gelemeyen öğrenci hemşire bu korkuyu hastalara ve ailelerine yansıtır. Ölüme yaklaşan hasta ve ailesine bakım verirken kaçınma davranışı, korku, kızgınlık, çaresizlik, güçsüzlük, suçluluk ve yetersizlik duygularını yaşadıkları gözlenmektedir. Bu durum hastanın ve ailesinin duygularını ele almasına engel olur. Böylece hasta ve ailesine verilen bakım ve uygulamaları olumsuz etkileyerek verilen bakımın kalitesini olumsuz etkileyebileceği tahmin edilmektedir. Öğrenci hemşirelere ölüme ilişkin korku ve kaygılarını ifade etme fırsatı verilerek yardım edilebilir. Öğrenci hemşirenin bu alanda yanlış yaklaşımlardan kendisini koruyabilmesi için, ölüm konusundaki kişisel duygularının bilincine varması ve onların üstesinden gelebilmesi gereklidir (Öz, 2004).

Hemşirelik öğrencilerinin, ölüme yaklaşan hasta ve ailesine etkili bakım ve psikososyal destek sağlayabilmeleri için ölüm durumuna ilişkin duygu ve düşüncelerinin belirlenmesi önemlidir. Böylece mezun olduktan sonra ölüme yaklaşan hasta ile iletişim kurmak, ona gereksinimi olan desteği verebilmek için hemşirelerin yaşam, hastalık, ölüm ve kayıba ilişkin duygularını gözden geçirmelerini, hastalara daha iyi fiziksel ve psikolojik bakım vermelerinde etkili olacağı bunun da ölüme yaklaşan hastaya sunulan bakımın kalitesini arttırabileceği düşünülmektedir.

Amaç

Bu çalışma, bir sağlık yüksekokulunda okuyan öğrencilerin yaşam sonu bakıma yönelik düşüncelerinin, duygularının ve ölüm kaygısı durumlarının belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini 2008-2009 Eğitim-Öğretim yılında Pamukkale Üniversitesi Denizli Sağlık Yüksekokulu'nda okumakta olan 330 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada örneklem seçim

yöntemine gidilmemiş veri toplama anında ulaşılabilen, çalışmaya katılmaya gönüllü 244 (%74) öğrenci alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Veriler araştırmaya katılmayı kabul eden öğrencilerden, 01-31 Mayıs 2009 tarihleri arasında anket formu ve “Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği” aracıyla toplanmıştır.

Anket formu toplam 17 soru ve 2 bölümden oluşmaktadır. Formun birinci bölümünde toplam 5 soru bulunmakta, öğrencilerin tanıtıcı özelliklerini içeren sorular yer almaktadır. Formun ikinci bölümü ise öğrencilerin ölüme ilişkin duygu ve düşüncelerini ortaya çıkaran 12 sorudan oluşmaktadır. Öğrencilerin ölüme ilişkin duygu ve düşüncelerini ortaya çıkaran sorular araştırmacı tarafından literatür taranarak kapalı uçlu sorular haline getirilmiş ve öğrenciler kendilerine uygun seçenekleri belirlemiştir (Loftus, 1998; Yıldız, 1998; Coberley, 2004; Öz, 2004; Cooper ve Barnett, 2005; Tanhan ve Arı, 2006; Shin ve ark., 2006; Koç ve Sağlam, 2008). Anket formunun anlaşılabilirliğini test etmek üzere 15 öğrenci üzerinde ön uygulama yapılmıştır. Formda anlaşılmayan bir ifade tespit edilmediğinden mevcut haliyle öğrencilere uygulanmış ve öğrenciler formu yaklaşık 15 dakikada cevaplamışlardır.

Çalışmaya katılan bireylerin ölüm kaygısı düzeyleri; Thorson ve Powell tarafından geliştirilen, Yıldız ve Karaca tarafından Türkçe'ye uyarlanan “Ölüm Kaygısı Ölçeği” ile ölçülmüştür. Ölçekte 17'si olumlu, 8'i olumsuz olmak üzere toplam 25 madde bulunmakta ve 5 dereceli Likert tipi ölçek biçimindedir. Ölçekten alınan puanların yüksek olması, ölüm kaygısı düzeyinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Yıldız ve Karaca tarafından yapılan çalışmada Cronbach's alpha katsayısı $\alpha=0.84$ ve güvenilirlik katsayısı ise 0.73 olarak bulunmuştur (Yıldız ve Karaca, 2001). Bu çalışmada Cronbach's alpha katsayısı $\alpha=0.74$ olarak saptanmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Çalışmanın yapılması için Pamukkale Üniversitesi Denizli Sağlık Yüksekokulu Müdürlüğünden yazılı izin alınmıştır. Çalışma kapsamına alınan öğrencilerden sözel onamları alınmıştır. Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurul Başkanlığı'ndan 06.05.2009 tarihinde B.30.2.PAÜ.0.01.00.00.400.3/103 numaralı karar ile yazılı izin alınmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Çalışmada öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, öğrenim gördüğü sınıfı, ölümcül hastaya bakım vermek isteyip istememe durumu, ölümü tanımlamaları, ölümle ilk karşılaşma anındaki duyguları ve ölümle ilk karşılaşma anındaki düşünceleri bağımsız değişkeni; Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği'nden aldıkları puanlar bağımlı değişkeni oluşturmaktadır.

Verilerin değerlendirmesinde; sayı, yüzdelik hesaplamaları, Bağımsız Gruplarda T Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi, Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney-U testleri kullanılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Çalışma kapsamına alınan öğrencilerin yaş ortalamaları 21.44 ± 2.11 olarak saptanmıştır. Öğrencilerin %65.6'sı kız, %25.0'i 1., %22.1'i 2., %26.6'sı 3., %26.2'si 4. sınıf ve %76.6'sında ailesinde ciddi bir hastalığın olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Ölümüne İlişkin Duygu ve Düşüncelerinin Dağılımı (n=244)

Öğrencilerin Ölümüne İlişkin Duygu ve Düşünceleri	Sayı	%
Öğrencilerin Ölümle Karşılaşma Durumları		
Ölümle Karşılaşanlar	221	90.5
Ölümle Karşılaşmayanlar	23	9.4
Öğrencilerin Ölümü Tanımlamaları		
Yok Olma, Sona Erme, Ahirete Geçiş İçin Bir Yol	69	28.3
Yeni Bir Hayat	58	23.8
Kaçınılmaz Bir Son	28	11.5
Korku	28	11.5
Boyut Değiştirme, Mekan Değiştirme	23	9.4
Sevdiklerinden Ayrılma	14	5.7
Fizyolojik Fonksiyonların Durması	13	5.3
Sonsuzluk	11	4.5
Öğrencilerin Ölümle İlk Karşılaşma Anındaki Duyguları		
Acı, Üzüntü, Hüzün, Kaygı	86	35.2
Korku	45	18.4
Panik, Şok	25	10.2
Çaresizlik	12	4.9
Hiçbir Şey Hissetmediğini Belirtenler	24	9.8
Duygusunu Belirtmeyenler	29	11.9
Ölümle Hiç Karşılaşmayanlar	23	9.4
Öğrencilerin Ölümle İlk Karşılaşma Anındaki Düşünceleri		
Doğanın Bir Kanunudur	49	20.0
Ölüme Hazır Olmadığını	31	12.7
Tekrar Onu Göremeyeceğini	28	11.5
Sıranın Bir Gün Bana Geleceği	22	9.0
Her Şeyin Boş Olduğunu	13	5.3
Hiçbir Şey	25	11.2
Düşünce Belirtmeyenler	53	20.1
Ölümle Hiç Karşılaşmayanlar	23	10.2

Öğrencilerin ölümüne ilişkin duygu ve düşüncelerinin dağılımı Tablo 1'de görülmektedir. Çalışma kapsamına alınan öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%90.5) ölümle karşılaştığı, %28.3'ü ölümü "Yok olma, sona erme, ahirete geçiş için bir yol", %23.8'i "Yeni bir hayat", %11.5'i "Kaçınılmaz bir son" ve "Korku", %9.4'ü "Boyut değiştirme, mekan değiştirme", %5.7'si "Sevdiklerinden ayrılma", %5.3'ü "Fizyolojik fonksiyonların durması", %4.5'i "Sonsuzluk" olarak tanımlamışlardır.

Bu çalışma bulgusuna benzer şekilde Tanhan ve Arı (2006)'nın öğrencilerin ölümüne verdikleri anlam ve öğrenim gördükleri program açısından ölüm kaygısı düzeyleri adlı çalışmada öğrencilerin yarısından fazlasının (%63.2) ölümü yeni bir hayatın başlangıcı, ardından mutlak son ve başka bir formda yeniden yaşama dönmek olarak ifade ettikleri belirtilmektedir.

Öğrencilerin ölümle ilk karşılaştıklarındaki duygularına bakıldığında; %35.2'si "Acı, üzüntü, hüznün, kaygı", %18.4'ü "Korku", %11.9'u duygusunu belirtmezken, %10.2'si "Panik ve Şok" yaşadıklarını, %9.8'i hiçbir şey hissetmediklerini ifade etmişlerdir (Tablo 1).

Koç ve Sağlam (2008)'in öğrencilerle yapmış olduğu çalışmada ölümle ilk karşılaşma anında ağlama ve üzüme (%44.5), korku (%19.5) yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuçlar yapılan bu çalışmadaki sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin ölümle ilk karşılaştıklarındaki düşünceleri incelendiğinde; %20.0'si "Doğanın bir kanunu olduğunu", %12.7'si "Ölüme hazır olmadıklarını", %11.5'i "Tekrar görememeyi" ve %11.2'si "Hiçbir şey" düşünmediklerini belirtmişlerdir (Tablo 1).

Tablo 2. Öğrencilerin Yaşam Sonu Bakım Verme İle İlgili Duygu ve Düşüncelerinin Dağılımı (n=244)

Öğrencilerin Yaşam Sonu Bakım Verme Durumları		
Bakım Veren	154	63.1
Bakım Vermeyen	90	36.9
Öğrencilerin Yaşam Sonu Bakım Verme Anındaki Duyguları		
Üzüntü	42	17.2
Ne Hissettiğimi Bilmiyorum Bakım Vermeye Devam Ettim	25	10.2
Korku	19	7.8
Karışık Duygular (Üzüntü, Çaresizlik, Mutluluk, Mutsuzluk)	17	7.0
Acıma	15	6.1
Duygusunu Belirtmeyenler	36	14.8
Yaşam Sonu Bakım Vermedim	90	36.9
Öğrencilerin Yaşam Sonu Bakım Verme Anındaki Duyguları ile Nasıl Baş Ettikleri		
Elimden Geleni Yaptım Bakım Vermeye Devam Ettim	56	23.0
Duruma Alıştım	41	16.8
Baş Edemedim	23	9.4
Dikkatimi Başka Yöne Çekmeye Çalıştım	16	6.6
Nasıl Baş Ettiğini Belirtmemiş	18	7.4
Ölümcül Hastaya Bakım Vermeyenler	90	36.9
Öğrencilerin Yaşam Sonu Bakım Verirken Kendilerini Yeterli Hissetme Durumları		
Kendimi Yeterli Hissetmedim	107	43.9
Kendimi Yeterli Hissettim	47	19.2
Yaşam Sonu Bakım Vermedim	90	36.9
Öğrencilerin Yaşam Sonu Bakım Vermeyi İsteme Durumları		
Bakım Vermek İsteyenler	102	41.8
Bakım Vermek İstemeyenler	142	58.2
Öğrencilerin Hemşirelik Eğitiminin Yaşam Sonu Bakım Vermeye Yönelik Yeterliliği Hakkındaki Düşünceleri		
Yeterli	88	36.1
Yetersiz	156	63.9
Öğrencilerin, Yaşam Sonu Bakım Veren Hemşirelerin Hangi Bilgi		

ve Becerilere Sahip Olmaları Gerektiğine Yönelik Görüşleri		
Yaşam Sonu Bakım Yönelik Bilgi ve Beceriye Sahip Olmalılar		
İyi İletişim ve Baş Etme Becerisine Sahip Olmalılar	140	57.4
Görüş Belirtmeyenler	32	13.1
	72	29.5

Öğrencilerin yarısından fazlasının (%63.1) ölümcül hastaya bakım verdikleri belirlenmiştir. Yaşam sonu bakım verme anında öğrencilerin %17.2'si "Üzüntü", %14.8'i duygusunu belirtmezken, %10.2'si "Ne hissettiğini bilmeden bakım vermeye devam ettiklerini", %7.8'i, "Korku" hissettiklerini ifade etmişlerdir (Tablo 2).

Öğrencilerin yaşam sonu bakım verme anında hissedilen duygular ile nasıl baş ettiklerine bakıldığında; %23.0'ü elinden geleni yapıp bakım vermeye devam ettiklerini, %16.8'i duruma alıştıklarını ve %9.4'ü baş edemediklerini belirtmişlerdir (Tablo 2).

Bu çalışmada olduğu gibi yaşam sonu bakım verilirken öğrenci hemşireler negatif duygular hissedebilirler. Yaşanılan bu duygular hemşirelik mesleği gereğince bireyi yaşatma misyonundan kaynaklanabilmektedir. Öğrenciler duygularını bastırabilir ve hissettiği negatif duygular ile baş edebilmek açısından duygularını yok sayıp bakıma devam etmeye çalışmaktadırlar. Hemşirelik okullarında verilen eğitim ve uygulama öğrencilerde yaşam sonu bakımın yarattığı korkunun azaltılmasında çoğu zaman yetersiz kalabilmektedir (Coberley, 2004).

Koç ve Sağlam (2008)'in hemşirelik öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin ölüm durumu karşısında yaşadıkları duygularıyla ölümün doğal olduğunu düşünerek ardından dua ederek ve ağlayarak baş ettikleri saptanmıştır.

Wong ve Lee (2000)'nin hemşire öğrenciler üzerinde yapmış oldukları araştırma sonrasında hemşirelerin mezun olmadan önce eğitim-öğretim süreçleri içerisinde, ölüm ve ölüme yaklaşımla ilgili deneyimleriyle başa çıkma konusunda yeterince desteklenmediklerini, bu nedenle ölüm eğitimi programlarının ölüme yaklaşan hastanın bakımı ile ilgili klinik deneyimlerden ve kişisel yetersizlik duygusundan kaynaklanan ölüm kaygısını azaltmada önemli bir yere sahip olduğunu belirtmişlerdir. Bu doğrultuda hemşirelik eğitim programları içinde ölüm eğitiminin daha geniş ve somut olarak ele alınması açısından bu çalışmadaki sonucun önemli olduğu düşünülmektedir.

Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıflara göre yaşam sonu bakım verme anında hissedilen duygular ile baş etme durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptanmıştır. ($P < 0.05$, $X^2 = 51.365$). Yapılan istatistiksel analiz sonucunda farkı yaratan grubun 3. ve 4. sınıf öğrencileri olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyi arttıkça yaşam sonu bakım verme anında hissedilen duygular ile baş etme becerilerinde de artış olduğu görülmüştür. Bunun 3. ve 4. sınıf öğrencilerin eğitim öğretimleri esnasında aldıkları bilgilerden ve klinik uygulamaları esnasında kazanmış oldukları deneyimlerden olabileceği düşünülmektedir.

Öğrencilerin %58.2'sinin yaşam sonu bakım vermek istemedikleri, bakım vermek isteyenlerin %43.9'unun kendilerini yeterli hissetmedikleri, %63.9'unun hemşirelik eğitiminin yaşam sonu bakım vermede yetersiz olduklarını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilere yaşam sonu bakım veren hemşirelerin hangi bilgi ve becerilere sahip olmaları gerektiğine yönelik görüşleri sorulduğunda ise; %57.4'ünün yaşam sonu bakıma yönelik bilgi ve beceriye sahip olunması gerektiğini ifade ettikleri tespit edilmiştir (Tablo 2).

Kwekkeboom ve ark. (2005) hemşirelik öğrencilerinde yaşam sonu bakım konusu ile ilgili önemli eksiklerin olduğunu, yaşam sonu hasta bakımı konusunda yeterince hazırlanmadıkları için kaygı duyduklarını ancak yaşam sonu bakımla ilgili olarak yapılan eğitimin bilgi artışını sağlayarak yaşam sonu bakımla ilgili olumlu davranışlar gelişmesine neden olduğunu bildirmişlerdir.

Bazı çalışmalardaki sonuçlar bu çalışmadaki bulguları desteklemektedir. Koç ve Sağlam (2008)'in yapmış olduğu çalışmada da yaşam sonu bakımla ilgili olarak öğrenciler almış oldukları bilgiyi yetersiz bulduklarını belirtmişlerdir. Sherman ve ark. (2005) yaşam sonu kaliteli bakım sağlamak için hemşirelerin yalnızca bilgi ve beceriye sahip olmalarının yeterli olmadığını, aynı zamanda tutum ve davranışların da geliştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Tablo 3. Öğrencilerin Bazı Tanımlayıcı Özelliklere Göre Ölüm Kaygısı Puan Ortalamalarının Dağılımı

Tanımlayıcı Özellikler	Ölüm Kaygısı Puan Ortalamaları		
Cinsiyet			
Kız	160	39.67 ± 14.73	t=5.578
Erkek	84	50.73 ± 14.68	p=0.000*
Yaş Grupları			
18-21 Yaş	135	41.34 ± 15.98	t= 2.411
22 Yaş ve üzeri	109	46.13 ± 14.75	p=0.017*
Ölümcül hastaya bakım vermek isteyip istememe Durumu			
İsteyen	102	46.78 ± 14.03	t=2.841
İstemeyen	142	41.11 ± 16.27	p=0.005*
Öğrenim gördüğü sınıf			
I. Sınıf	61	45.29 ± 14.77	
II. Sınıf	54	37.18 ± 13.03	F=4.218
III. Sınıf	65	46.53 ± 18.32	P=0.006*
IV. Sınıf	64	43.48 ± 15.60	

Tablo 3'de görüldüğü gibi erkeklerin (**50.73 ± 14.68**), 22 yaş ve üzeri grubun (**46.13 ± 14.75**), ölümcül hastaya bakım vermek isteyenlerin (**46.78 ± 14.03**) ve 3. sınıftakilerin (**46.53 ± 18.32**) ölüm kaygısı puan ortalamalarının yüksek olduğu ve bunun istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir (p<0.05). Bu çalışmanın aksine kadınların erkeklere göre daha rahat duygularını ifade edebilmelerinden dolayı ölüm kaygısının daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Anxiety and Fear, 2009).

Genel olarak hemşirelik eğitimi müfredat programlarında ölüme ilişkin bilgi ve yaklaşımlar her bir dersin içeriğinde yer almaktadır. Hemşirelik lisans eğitiminde ölüme ilişkin dersler ve seminerlerin yanı sıra, öğrencilerin klinikte yaşam sonu hasta bakımını üstlenmesi gerektiğinden hemşirelik öğrencilerinin tümüne danışmanlık yapılmasının ve konunun sık sık vaka tartışmaları ile pekiştirilmesi açısından bu sonuçlar önemlidir.

Tablo 4. Öğrencilerin Ölümle ilgili Duygu ve Düşüncelerine Göre Ölüm Kaygısı Puan Ortalamalarının Dağılımı

Öğrencilerin Ölümle İlgili Duygu ve Düşünceleri	Ölüm Kaygısı Puan Ortalamaları		
	n	X ± SS	
Öğrencilerin Ölümü Tanımlamaları			
Yok Olma, Sona Erme, Ahirete Geçiş İçin Bir Yol	69	42.18 ± 15,76	KW= 11.210 p=0.047*
Boyut Değiştirme, Mekan Değiştirme	23	45.60 ± 15.59	
Kaçınılmaz Son	28	41.71 ± 18.25	
Yeni Bir Hayat	58	47.21 ± 14.79	
Fizyolojik Fonksiyonların Durması	13	48.07 ± 9.85	
Korku	28	38.60 ± 14.09	
Sonsuzluk	11	47.00 ± 19.62	
Sevdiklerinden Ayrılmak	14	38.92 ± 13.65	
Öğrencilerin Ölümle İlk Karşılaşma Anındaki Duyguları			
Acı, Üzüntü, Hüzün, Kaygı	86	40.65 ± 13.70	KW= 9.367 p= 0.009*
Hiçbir Şey Hissetmedim	24	49.62 ± 16.09	
Duygusunu Belirtmemiş	29	45.48 ± 16.61	
Ölüm İle Hiç Karşılaşmayanlar	23	46.47 ± 14.83	
Çaresizlik	12	55.66 ± 17.60	
Korku	45	38.95 ± 15.06	
Panik, Şok	25	44.56 ± 16.64	
Öğrencilerin Ölümle İlk Karşılaşma Anındaki Düşünceleri			
Düşünce Belirtmeyenler	56	45.78 ± 14.61	KW= 9.520 p= 0.023*
Doğanın Bir Kanunu Diye Düşündüm	49	40.87 ± 15.92	
Hiçbir Şey Düşünmedim	25	48.48 ± 19.46	
Tekrar Göremeyeceğimi Düşündüm	28	38.50 ± 11.61	
Sıranın Bana Geleceğini Düşündüm	22	39.77 ± 15.95	
Ölüme Hazır Olmadığımı Düşündüm	31	46.58 ± 16.37	
Ölümlerle Hiç Karşılaşmayanlar	20	44.70 ± 14.57	
Her Şeyin Boş Olduğunu Düşündüm	13	41.53 ± 14.23	

Öğrencilerin ölümü tanımlama durumlarına göre ölüm kaygısı puan ortalamalarına bakıldığında fizyolojik fonksiyonların durması (48.07±9.85), yeni bir hayat (47.21±14.79), sonsuzluk (47.00 ±19.62) gibi ifadede bulunanların ölüm kaygısı puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 4). Yapılan istatistiksel analiz sonucunda öğrencilerin ölümü tanımlama durumları ile ölüm kaygısı puanlarının istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir (p<0.05).

Richardson ve ark. (1983)'nin yaptıkları araştırma, öte dünyanın varlığına olan inancın ölüm kaygısını azalttığını ortaya koymuştur. Yıldız (1998)'in yaptığı araştırmada benzerlerinin tersine dindarlık ve ölüm kaygısı arasında pozitif bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Ciciirelli (1998)'nin yaptığı araştırmada da ölümü yok oluş diye düşünenlerin ölüm kaygısını daha çok yaşadığı ortaya çıkmıştır.

Dini bir inancın olması ya da öte dünyanın varlığına inanma ölüm kaygısını azaltan faktör olabilirken aksine inancı gereği öte dünyada cezalandırılacağını düşünmek ölüm kaygısını artırabilmektedir. Bu çalışmada öğrencilerin ifadelerinin inançla bağlantılı ve ölüm kaygısı puan ortalamalarının yüksek olduğu saptanmıştır.

Öğrencilerin ölümle ilk karşılaşma anındaki duygularına göre ölüm kaygısı puan ortalamaları incelendiğinde; çaresizlik hissedenlerin (55.66 ± 17.60) ve hiçbir şey hissetmediklerini belirtenlerin (49.62 ± 16.09) ölüm kaygısı puan ortalamalarının yüksek olduğu belirlenmiştir (Tablo 4). Öğrencilerin ölümle ilk karşılaşma anındaki hissettikleri duygularına göre ölüm kaygısı puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p < 0.05$).

Öğrencilerin ölümle ilk karşılaşma anında hiçbir şey düşünmediğini belirtenlerin (48.48 ± 19.46) ve ölüme hazır olmadıklarını düşünenlerin (46.58 ± 16.37) ölüm kaygısı puan ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 4). Öğrencilerin ölümle ilk karşılaşma anındaki düşüncelerine göre ölüm kaygısı puan ortalamalarının yapılan istatistiksel analiz sonucunda anlamlı olduğu bulunmuştur ($p < 0.05$).

Öğrenci hemşirelerin yaşam sonu hastaya etkili bakım verebilmesi kendi duygu ve düşüncelerine ilişkin içgörü kazanmaları ile sağlanabilir. Bu nedenle öğrencilerin ölüm ve yaşam sonu bakıma yüklediği anlamın ortaya çıkarılması hemşirelik eğitim programlarında ölüm ve yaşam sonu bakıma yönelik örneklerin sıklaştırılarak ve bunların klinik ortamlarda somutlaştırılarak gerçekleştirilebilir. Öğrencilerin ölüm ve yaşam sonu bakıma yönelik kaygı ve korkularının normal olduğu önemli olanın bu duygularını fark etmelerinin sağlanmasıdır. Öğrencilerin farkında oldukları bu duygularıyla birlikte yaşam sonu bakım verebilmeleri ve duygularını rahatça ifade edebilmeleri için olanakların sağlanması önemlidir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmaya katılan öğrencilerin ölümle ilgili duygu, düşünce ve ölüm kaygısı durumları incelendiğinde;

Öğrencilerin büyük çoğunluğunun yaşamlarının herhangi bir döneminde ölümle karşılaştıkları,

Öğrencilerin ölüme ilişkin duygu ve düşüncelerinin negatif olduğu,

Ölümü negatif ifadelerle tanımladıkları,

Öğrencilerin yarısından fazlasının yaşam sonu bakım vermek istemedikleri,

Yaşam sonu bakım vermek isteyenlerin ise kendilerini yeterli hissetmedikleri,
 Öğrencilerin yaşam sonu bakım verirken negatif duygular yaşadığı,
 Öğrencilerin hemşirelik lisans eğitimi süresince aldıkları eğitimin yaşam sonu bakım vermede yetersiz olduğunu düşündükleri,
 Öğrencilerin hemşirelerin yaşam sonu bakım ile ilgili bilgi ve beceriye sahip olmaları gerektiğine inandıkları,
 Erkek öğrencilerin, 22 yaş ve üzerinde olanların, ölümcül hastaya bakım vermek isteyen ve 3. sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerin kaygılarının daha yüksek ve bunun istatistiksel olarak anlamlı olduğu,
 Öğrencilerin ölümü tanımlamalarına göre ölüm kaygısı puanlarının istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p < 0.05$).

Yukarıdaki bu sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

- Hemşirelik eğitimi programlarında yaşam sonu bakım ve ölüm eğitimi programlarına önem verilmesi,
- Derslerde öğrencilerin ölüme ilişkin duyguları ve düşünceleri hakkında konuşmaya cesaretlendirilmesi,
- Öğrencilerin ölüm kaygısı ve ölüme ilişkin gerçek duygu ve düşüncelerinin ortaya çıkarılabilmesinde derinlemesine görüşme ya da odak grup görüşmeleri yöntemlerinin kullanılacağı çalışmaların yapılması,
- Öğrenciye seçim hakkı verilmesi, eğer öğrenci ölüm öncesi ve sonrası bakım vermeye, hasta/ailesi ile konuşmaya hazır değilse ona zaman tanınması ve yaşanan deneyimlerin öğrenci ile paylaşılması,
- Ölüme yaklaşan hasta ve ailesi ile konuşurken öğrencilerin yanında bulunulması, öğrenciye danışmanlık hizmetlerinin verilmesi ve konunun vaka tartışmaları ile somutlaştırılması,
- Öğretim elemanlarının da ölüm ve ölüme ilişkin duygu ve düşüncelerinin ortaya çıkarılması, yaşam sonu bakım ve ölümlle ilgili eğitim programlarına katılması konusunda desteklenmesi.

Hemşirelik eğitiminde ölüme yaklaşan hastaya bakım verme konularının yaygın olmasıyla geleceğin hemşirelerinin bu hastalara yönelik kaçınma davranışının ve tükenmişlik duygusunun azalacağı tahmin edilmektedir. Bu da hemşirelerin hastalara daha kaliteli yaşam sonu bakım vermelerine yardımcı olacaktır.

Kaynaklar

Anxiety and Fear. Erişim: 12.08.2009, <http://www.deathreference.com/A-Bİ/Anxiety-and-Fear.html>

Cicirelli, V.G. (1998). Personal Meanings of Death in Relation to Fear of Death. *Death Studies*, 22, 713-721.

- Taşdemir, G., Gök, F. (2012). Bir sağlık yüksekokulu'nda okuyan öğrencilerin ölüm kaygılarının belirlenmesi. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 303-317.
- Coberley, M. (2004). Sacred Passage: How to Provide Fearless, Compassionate Care for the Dying. *Issues in Mental Health Nursing*, 25, 219-221.
- Cooper, J. ve Barnett, M. (2005). Aspects of Caring Dying Patients Which Cause Anxiety to First Year Student Nurses. *International Journal of Palliative Nursing*, 11(8), 423-430.
- Ferrell, B.R. (1998). How Can We Improve Care at the End Of Life?. *Nursing Management*, 29(9), 41-43.
- Ferrel, B., Virani, R., Grnat, M., Coyne, P. ve Uman, G. (2000). Beyond the Supreme Court Decision: Nursing Perspectives on End of Life Care. *Oncology Nursing Forum*, 27(3), 445-455.
- Fromm, E. (1994). Kendini Savunan İnsan (çeviri: Necla Arat), Say Yayıncılık, İstanbul.
- Georges, J.J., Grypdonck, M. ve De Casterle, B.D. (2002). Being a Palliative Care Nurse in an Academic Hospital: a Qualitative Study About Nurses' Perceptions of Palliative Care Nursing. *Journal of Clinical Nursing*, 11, 785-793.
- Hurtig, W. ve Stewen, L. (1990). The Effect of Death Education and Experience on Nursing Students' Attitude Toward Death. *Journal of Advanced Nursing*, 15, 29-34.
- Jung, C.G. (1997). Analitik Psikoloji, Payel Yayınevi, İstanbul.
- Koç, Z. ve Sağlam, Z. (2008). Hemşirelik Öğrencilerinin Yaşam Sonu Bakım ve Ölüm Durumuna İlişkin Duygu ve Görüşlerinin Belirlenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(1), 1-10.
- Köknel, Ö. (1985). Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Kübler-Ross, E. (1997). Ölüm ve Ölmek Üzerine (çeviri: Banu Büyükal), Boyner Holding Yayınları, İstanbul.
- Kwekkeboom, K.L., Vahl, C. ve Eland, J. (2005). Companionship and Education : a Nursing Student Experience in Palliative Care. *Journal of Nursing Education*, 44(4),169-176.
- Loftus, L.A. (1998). Student Nurses' Lived Experience of the Sudden Death of Their Patients. *Journal of Advanced Nursing*, 27, 641-648.
- Oz, F. (2004). Kayıp, Ölüm ve Yas Süreci, Sağlık Alanında Temel Kavramlar, İmaj İç ve Dış Ticaret Anonim Şirketi, Ankara.
- Ozcan, N.K. (2007). Temel Hemşirelik Kavram, İlkeler ve Uygulamalar, (editör: Fatma Akça Ay) Medikal Yayıncılık, İstanbul.
- Richardson, V., Berman, S. ve Piwowarski, M. (1983). Projective Assesment of the Relationship Between the Saliense of Death, Religion and Age Among Adults in America. *The Journal of General Psychology*, 109, 149-156.
- Sherman, D.W., Matzo, M.L., Pitorak, E., Ferrell, B.R. ve Malloy, P. (2005). Preparation and Care at the Time of Death: Content of the ELNEC Curriculum and Teaching Strategies. *Nurses Staff Development*, 21(3), 93-100.
- Shin, F., Gau, M., Lin, Y., Pong, S. ve Lin, H. (2006). Death and Help Expected from Nurses When Dying. *Nursing Ethics*, 13(4), 360-375.
- Tanhan, F. ve Arı, F. (2006). Üniversite Öğrencilerinin Ölümüne Verdikleri Anlam ve Öğrenim Gördükleri Program Açısından Ölüm Kaygısı Düzeyleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 34-43.
- Uçar, H. (1997). Ölüm Kavramı ve Ölümcül Hastada Hemşirelik Bakımı, Hemşirelik Esasları El Kitabı (editör: Meliha Atalay), Birlik Ofset Ltd Şti, İstanbul, s. 195-201.

Taşdemir, G., Gök, F. (2012). Bir sağlık yüksekokulu'nda okuyan öğrencilerin ölüm kaygılarının belirlenmesi. *International Journal of Human Sciences* [Online]. (9)2, 303-317.

- Ustun, B., Akgun, E. ve Partlak, N. (2005). Ölümü Beklenen Hasta ve Ailesine Yaklaşım, Hemşirelikte İletişim Becerileri Öğretimi, Okullar Yayınevi Matbaacılık ve Elektronik Sanayi Ticaret Ltd. Şti, İzmir, s. 213-216.
- Vural, H., Doğan, S., Salk, S., Aslan, O. ve Coskun, H. (1998). Ölümcül Hasta ve Hemşirelik Bakımı, Hemşirelik Esasları, Gata Basımevi, Ankara, s. 322-332.
- Wong, F.K.Y. ve Lee, W.N. (2000). A Phenomenological Study of Early Nursing Experiences in Hong Kong. *Journal of Advanced Nursing*, 31(6), 1509-1517.
- Yalom, I. (1999). Varoluşçu Psikoterapi, (çeviri: Zeliha İyidoğan Babayigit), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- Yıldız, M. (1998). *Dini Hayat ile Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir.
- Yıldız, M. ve Karaca, F. (2001). Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği'nin Türkçe Çevirisinin Normal Populasyonda Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması. *Tabula-Rasa 1* (1), 43-55.

Extended English Abstract

Nursing students are given the responsibility to main life through education. The individual responsibility of caring for the death of its own inability to withhold nursing students they may induce different emotions and thoughts such as hopelessness, anxiety and fear. Nurses' feelings towards the end of life care and death is important to look after periods of students ideas.

This study was performed in a descriptive manner to identify death anxiety statuses of students attending a healthcare academy and their thoughts and feelings regarding end-of-life care.

The study universe consisted of 330 students attending Pamukkale University Denizli Healthcare Academy. The study sample consisted of 244 students who agreed to be included in the study performed in May 2009. Written permission was taken from the school and consent was taken from the students.

Data collection forms Death anxiety levels of the individuals participating in the study were measured with the "Death Anxiety Scale" developed by Thorson and Powell and adapted into Turkish by Yıldız and Karaca (2001). The Likert-type scale with 5 levels contains 25 items, 17of which are positive and 8 negative. High scores received from this scale indicate that the death anxiety level of the individual is high. Another form is developed by reviewing the relevant literature consisted of a total of 17 questions compiled under 2 sections. There were a total of 5 questions inquiring about the descriptive characteristics of the students in the first section of the form. The second part of the form consisted of 12 questions aimed to reveal the students' thoughts and feelings regarding death. Data have been evaluated with Numbers, percentages, t-test, One-Way Analysis of Variance, Mann Whitney U and Kruskal-Wallis.

Average age of students who enrolled in the study was 21.44 ± 2.11 . 65.6% of the students were girls, 26.6% were in 3rd class, 26.2% were in 4th class, 25.0% were in 1st class, 22.1% were in 2nd class, 28.3% were seeing death as "ceasing to exist/ending", 35.2% were feeling pain/sadness/anxiety when facing death, 20.0% of the students reported that they thought "it was a rule of the nature" when they witnessed death for the first time. 63.1% of the students had cared a dying patient, 17.2% felt sadness when they died, 23.0% continued caring in order to cope with death when they did, 43.9% didn't felt himself enough when caring, 58.2% didn't want to take care of a dying patient, 63.9% didn't have enough training at school in order to take care of a dying patient, 57.4% of the students reported that certain skills and knowledge is required for providing end-of-life care. There were significant relationship between death anxiety point average and

students' age groups, gender, attending class, perception of death, feelings/thoughts about death, feelings during care and wish to again take care of dying patient ($p < 0.05$). Male students, attending 3rd class, admitting to have felt helpless and feeling nothing while caring, students feeling adequate, willing to take care of another dying patient were found to have higher death anxiety.

In conclusion the thoughts and feelings of the students regarding death were negative and they defined death with negative words. The students felt themselves inadequate in providing end-of-life care and they thought that the education of the nurses was inadequate for providing end-of-life care.

As a result of the study approached patients and their families with death while talking to students in addition to, the granting of student consulting services and topics with discussion of concrete cases has been proposed.